

PEDAQOJİ AKMEOLOGİYA
PEDAGOGICAL ACMEOLOGY
ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ АКМЕОЛОГИЯ

UOT 37.01.

Kəmalə Rüstəm qızı Quliyeva

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin dosenti,

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru

<https://orcid.org/0000-0002-8448-2021>

E-mail: kamala.quliyeva51@gmail.com

[https://doi.org/10.69682/arti.2025.92\(6\).147-152](https://doi.org/10.69682/arti.2025.92(6).147-152)

PEDAQOJİ AKMEOLOGİYA VƏ ONUN MÜASİR TƏHSİLİN İNKİŞAFINDA ROLU

Kamala Rustam Guliyeva

associate professor of Azerbaijan State Pedagogical University,

doctor of philosophy in pedagogy

**PEDAGOGICAL ACMEOLOGY AND ITS ROLE IN THE DEVELOPMENT
OF MODERN EDUCATION**

Кямаля Рустам гызы Гулиева

доцент Азербайджанского Государственного Педагогического Университета,

доктор философии по педагогике

**ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ АКМЕОЛОГИЯ И ЕЕ РОЛЬ В РАЗВИТИИ
СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

Xülasə. Pedaqoji akmeologiya müəllimin şəxsiyyət və peşəkar inkişafını araşdıran elmdir. O, müəllimin yaradıcılığını, refleksiyasını, mənəvi və intellektual kamilliyini inkişaf etdirməyə yönəlir. Müasir təhsildə akmeoloji yanaşma müəllimlərin innovativ və humanist fəaliyyətini gücləndirir, onların peşəkar “akme” səviyyəsinə çatmasını təmin edir.

Açar sözlər: *pedaqoji akmeologiya, müəllim, inkişaf, yaradıcılıq, refleksiya*

Abstract. Pedagogical acmeology is a science that studies the personality and professional development of a teacher. It is aimed at developing the teacher's creativity, reflection, moral and intellectual perfection. The acmeological approach in modern education strengthens the innovative and humanistic activity of teachers, ensuring their achievement of the level of professional "acme".

Keywords: *pedagogical acmeology, teacher, development, creativity, reflection*

Аннотация. Педагогическая акмеология – это наука, изучающая личность и профессиональное развитие учителя. Она направлена на развитие его креативности, рефлексии, нравственного и интеллектуального совершенства. Акмеологический подход в современном образовании способствует активизации инновационной и гуманистической деятельности педагогов, обеспечивая достижение ими уровня профессионального «акме».

Ключевые слова: *педагогическая акмеология, учитель, развитие, креативность, рефлексия*

XXI əsrin təhsil fəlsəfəsində insan amili, onun özünüinkişaf və özünüreallaşdırma potensialı əsas prioritetlərdən birinə çevrilmişdir. Müasir pedaqogika artıq yalnız bilik və bacarıqların ötürülməsi ilə kifayətlənmir; o, insanın şəxsiyyət kimi formalaşması, peşəkar fəaliyyətində və həya-

tında “zirvə nöqtəsinə” – kamillik mərhələsinə yüksəlməsi üçün şərait yaratmağa çalışır. Məhz bu baxımdan, son onilliklərdə elmi düşüncədə “akmeologiya” anlayışı ön plana çıxmış, şəxsiyyətin inkişafının zirvə mərhələlərini öyrənən mühüm bir elmi istiqamət kimi formalaşmışdır.

“Akmeologiya” termini qədim yunan dilindəki “akme” – yəni “zirvə”, “çiçəklənmə”, “ən yüksək mərhələ” sözündən götürülmüşdür. Bu elmin əsas məqsədi insan fəaliyyətinin və şəxsiyyətin inkişafının ən yüksək pilləsinə çatma mexanizmlərini araşdırmaqdır. Akmeologiya ilk dəfə XX əsrin ortalarında rus psixoloji məktəbinin nümayəndələri tərəfindən elmi dövrüyyəyə gətirilmiş, xüsusən də B.G. Ananyev, N.V. Kuzmina, A.A. Derkaç, A.A. Bodalev kimi alimlərin tədqiqatlarında sistemli şəkildə əsaslandırılmışdır. B.G. Ananyev akmeologiyayı “insanın şəxsiyyət və fəaliyyət zirvələrinin psixoloji əsaslarını öyrənən elmi sahə” kimi səciyyələndirmişdir.

Akmeologiya tədricən bir çox sahələrdə – menecmentdə, hərbi psixologiyada, idmanda və xüsusilə pedaqogikada tətbiq sahəsini tapmışdır. Beləliklə, pedaqoji akmeologiya anlayışı meydana gəlmişdir ki, bu da müəllimin, tərbiyəçinin, təhsil işçisinin peşəkar kamilliyə doğru inkişaf prosesini, onun “akme”yə – yəni pedaqoji fəaliyyətin zirvəsinə çatma yollarını araşdırır. Pedaqoji akmeologiya həm nəzəri, həm də praktik mahiyyət daşıyır: o, müəllimin özünüinkişaf motivasiyasını, yaradıcı potensialını, peşəkar refleksiyasını və mənəvi dəyərlərini formalaşdıran kompleks mexanizmləri izah edir.

Müasir dövrdə təhsil sistemində baş verən dəyişikliklər – innovativ texnologiyaların tətbiqi, kompetensiyaya əsaslanan yanaşma, müəllimin fasilitator və bələdçi rolunun artması – pedaqoji akmeologiyanın aktuallığını daha da artırmışdır. Bu elm sahəsi pedaqoji fəaliyyətin yalnız metodik və didaktik tərəflərini deyil, həm də müəllimin şəxsiyyətinin mənəvi-intellektual inkişafını, öz potensialını reallaşdırma bacarığını öyrənir.

Məqalənin məqsədi pedaqoji akmeologiyanın elmi-nəzəri əsaslarını, onun formalaşma mərhələlərini, müasir pedaqogikadakı yerini və Azərbaycan təhsil sistemində tətbiq imkanlarını araşdırmaqdır. Bu məqsədlə akmeologiyanın yaranma tarixinə, müasir pedaqoji proseslərdəki əhəmiyyətinə, həmçinin pedaqoqun peşəkar inkişafı və şəxsiyyətinin kamilləşməsi baxımından verdiyi töhfələrə nəzər salınacaqdır.

ARAŞDIRMANIN NƏTİCƏLƏRİ

Pedaqoji akmeologiyanın mahiyyəti və əhəmiyyəti

Akmeologiyanın pedaqogika ilə qovuşduğu nöqtə insanın, xüsusən də müəllimin peşəkar fəaliyyətində kamillik mərhələsinə çatma

prosesidir. Pedaqoji akmeologiya bu baxımdan insanın yalnız bilik və bacarıqlarının deyil, həm də onun mənəvi, yaradıcı və reflektiv keyfiyyətlərinin zirvəsini öyrənir. Yəni bu elm sahəsi müəllimin öz peşəsində “ən yüksək mənəvi və peşəkar səviyyəyə” çatmasının qanunauyğunluqlarını araşdırır.

Pedaqoji akmeologiyanın predmeti müəllimin şəxsiyyətinin inkişafı, peşəkar fəaliyyətinin səmərəliliyi və bu fəaliyyətin yüksək nəticələrə gətirib çıxaran daxili-psixoloji, sosial və pedaqoji amilləridir. A.A. Derkaçın fikrincə, akmeologiya insanın öz-özünü təkmilləşdirmə mexanizmlərini və onun fəaliyyətinin “akme-səviyyəyə” yüksəlməsini təmin edən şərait və amilləri öyrənir. O yazırdı ki, akmeologiya insanın öz inkişaf zirvəsinə çatması üçün elmi-psixoloji mexanizmləri aşkar etməlidir (Деркач А.А., Акмеологические основы развития профессионала. 2004). Bu baxış pedaqoji sahəyə tətbiq olunduqda, müəllimin öz peşəsində və şəxsiyyətində zirvəyə çatmasının elmi əsaslarını formalaşdırır.

Pedaqoji akmeologiya pedaqogikanın digər istiqamətləri ilə sıx bağlıdır. O, bir tərəfdən, pedaqoji psixologiya ilə, yəni müəllim şəxsiyyətinin psixoloji inkişaf qanunauyğunluqları ilə, digər tərəfdən, peşəkar pedaqogika ilə, yəni təlim-tərbiyə prosesinin effektivliyini təmin edən metodlarla qarşılıqlı əlaqədədir. Lakin akmeologiyanın fərqləndirici cəhəti onun kamillik və zirvə inkişafı problemini əsas məqsəd kimi götürməsidir.

B.G. Ananyevin (1968) konsepsiyasında insanın “akme” mərhələsi onun bioloji, sosial və mənəvi imkanlarının maksimum harmoniyasına nail olduğu dövrdür. Müəllim üçün bu mərhələ onun pedaqoji ustalığının, yaradıcı qabiliyyətlərinin və dəyərlər sisteminin vəhdət halına gəldiyi məqamı ifadə edir. N.V. Kuzmina da pedaqoji akmeologiyanın əsasını müəllimin fəaliyyət keyfiyyətləri ilə onun şəxsiyyət keyfiyyətləri arasında harmoniyanın qurulmasında görürdü. O yazırdı ki, pedaqoji ustalıq – şəxsiyyətin mənəvi və intellektual kamilliyinin sintezidir (Кузьмина Н.В. Профессионализм деятельности преподавателя высшей школы, 1990).

Pedaqoji akmeologiya yalnız müəllimin fəaliyyətinin nəticələrini deyil, həm də onun özünüinkişaf mədəniyyətini öyrənir. Özünüinkişaf və özünütəkmilləşdirmə müəllim şəxsiyyəti-

nin əsas akmeoloji göstəricilərindəndir. Bu göstəricilər aşağıdakı kimi qruplaşdırıla bilər:

- peşəkar refleksiya – müəllimin öz fəaliyyətini dəyərləndirmə, təcrübədən nəticə çıxarma bacarığı;

- yaradıcı özünüifadə – tədris prosesində yeniliklər tətbiq etmə, müəllimlik peşəsinə fərdi yanaşma;

- mənəvi-emosional sabitlik – pedaqoji fəaliyyət zamanı stresslə mübarizə, pozitiv münasibət formalaşdırma;

- intellektual elastiklik – yeni təlim texnologiyalarına uyğunlaşma, çevik pedaqoji qərarlar qəbul etmə bacarığı.

Bu baxımdan pedaqoji akmeologiya, əslində, müəllimin kamillik elmi kimi çıxış edir. O, müəllim şəxsiyyətini inkişaf etdirən amilləri – motivasiya, dəyərlər sistemi, mənəvi mədəniyyət, pedaqoji yaradıcılıq və kommunikativ qabiliyyətlər kimi komponentləri sistemləşdirir. Akmeoloji yanaşma müəllimi yalnız “müəllimlik edən” şəxs deyil, həm də “inkişaf edən və inkişaf etdirən” şəxs kimi nəzərdən keçirir.

Pedaqoji akmeologiyanın mühüm prinsiplərindən biri də humanizm və şəxsiyyətyönlülükdür. Müəllimin peşəkar kamilliyi yalnız texnologiya və metodik bacarıqlarla məhdudlaşmır; o, mənəvi dəyərlərə, empatiya qabiliyyətinə, ünsiyyət mədəniyyətinə və təhsil prosesində fərdin potensialına hörmətə əsaslanmalıdır. A.A. Bodalevin fikrincə, “akme səviyyəsinə çatmış müəllim – özünüdərk və başqalarını dərk etmə bacarığını birləşdirən şəxsdir” (Бодальев А.А. Психология общения, 2002).

Pedaqoji akmeologiyanın tətbiqi müasir təhsildə müəllimin peşəkar inkişaf sistemində yeni baxış formalaşdırır. Bu yanaşma müəllimin fəaliyyətində üç əsas mərhələni fərqləndirir:

- adaptasiya mərhələsi – gənc müəllimin peşəyə alışma və təcrübə toplama dövrü;

- peşəkar sabitlik mərhələsi – fəaliyyətin məqsədyönlü və sistemli xarakter aldığı dövr;

- akme mərhələsi – peşəkar ustalığın və yaradıcılığın zirvəsinə çatma mərhələsi.

Beləliklə, pedaqoji akmeologiyanın məhiyyəti müəllimin öz potensialını tam reallaşdırması, şəxsiyyətinin və fəaliyyətinin yüksək səviyyədə inkişafını təmin edən daxili və xarici amillərin öyrənilməsidir. Onun predmeti isə pedaqoqun peşəkar kamilliyə aparan yollarını, vəsitələri və şəraitini müəyyənləşdirməkdir.

Pedaqoji akmeologiyanın inkişaf mərhələləri və tarixi kökləri

Pedaqoji akmeologiya elmi öz tarixi inkişafı baxımından həm psixologiyanın, həm də pedaqogikanın dərin qatlarında formalaşmışdır. Onun nəzəri təməli şəxsiyyətin inkişaf qanunauyğunluqları, insan fəaliyyətinin səmərəlilik amilləri və özünüreallaşdırma proseslərinin elmi tədqiqi ilə sıx bağlıdır. Lakin ayrıca elm kimi akmeologiya XX əsrin ikinci yarısında, xüsusən də 1960-1970-ci illərdə sovet elmi mühitində sistemli şəkildə formalaşmağa başlamışdır.

Akmeologiya anlayışını elmi dövrüyyəyə ilk dəfə N.A. Ribnikov (1928) gətirmiş, lakin bu ideya daha sonra B.G. Ananyev tərəfindən psixoloji istiqamətdə genişləndirilmişdir. Ananyev insanı “bütünlüklə öyrənilən fenomen” kimi dəyərləndirərək, onun bioloji, sosial və mənəvi tərəflərinin qarşılıqlı əlaqəsində zirvə mərhələsinə çatma prosesini tədqiq etməyə çalışmışdır. O, qeyd edirdi ki, insanın akmesi onun potensial imkanlarının optimal reallaşması mərhələsidir (Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания, 2001). Bu yanaşma sonradan “akmeologiya”nın psixoloji istiqamətinin əsasını qoydu.

XX əsrin 80–90-cı illərində bu ideyalar daha da inkişaf etdirilərək pedaqoji istiqamətdə konkretləşdirildi. A.A. Derkaç, N. V. Kuzmina və A.A. Bodalev kimi tədqiqatçılar akmeologiyanın predmetini insanın fəaliyyətində zirvə mərhələsinə çatma qanunauyğunluqları kimi müəyyənləşdirdilər. Onlar hesab edirdilər ki, insanın “akmesi” yalnız təbii istedad və qabiliyyətlərlə deyil, həm də sosial və mənəvi mühitlə, özünüinkişaf motivasiyası ilə sıx əlaqəlidir.

Bu dövrdə pedaqoji akmeologiyanın ayrıca istiqamət kimi formalaşması məhz N.V. Kuzmina və onun elmi məktəbi ilə bağlıdır. Kuzmina “müəllimin peşəkar fəaliyyəti”ni xüsusi tədqiqat obyektinə çevirmiş, pedaqoji ustalığın strukturu və səviyyələrini müəyyənləşdirmişdir. O, pedaqoji peşəkarlığın beş əsas səviyyəsini fərqləndirirdi: adaptasiya, reproduksiya, fəaliyyət sabitliyi, yaradıcılıq və akme mərhələsi. Bu model pedaqoji akmeologiyanın təməl sxemlərindən biri hesab olunur (Кузьмина Н.В., Профессионализм деятельности преподавателя и мастера производственного обучения, 1990).

A.A. Derkaç isə akmeologiyayı “insanın öz inkişaf zirvəsinə çatması üçün şərait və vəsitələrin elmi əsaslandırılması” kimi izah etmiş və

bu prosesi yalnız fərdi deyil, həm də sosial fenomen kimi dəyərləndirmişdir. Onun rəhbərliyi ilə Moskva Dövlət Universitetində (1990-cı illərdə) Akmeologiya laboratoriyası yaradılmış və burada müəllimlərin, psixoloqların, idarəetmə işçilərinin peşəkar inkişafı üzrə akmeoloji proqramlar işlənmişdir.

Akmeologiyanın tarixi inkişafında A.A. Bodalyev də mühüm rol oynamışdır. O, şəxsiyyətin ünsiyyət və qarşılıqlı təsir prosesində formalaşmasını ön plana çəkərək, “akme səviyyəsinə çatmış insan”ı yüksək kommunikativ mədəniyyətə malik şəxs kimi təsvir etmişdir (Бодалев А.А., Психология общения, 2002). Bu fikir pedaqoji akmeologiyanın humanist yönünü daha da dərinləşdirmişdir.

Pedaqoji akmeologiyanın inkişafına Qərb psixologiyasının da müəyyən təsiri olmuşdur. Xüsusilə A. Maslounun “özünüfəallaşdırma” konsepsiyası (self-actualization), K. Rocersin humanist psixoterapiyası və E. Frommun “yaratıcı insan” ideyası akmeoloji yanaşmanın fəlsəfi əsaslarını gücləndirmişdir. Maslou insanın potensial imkanlarını reallaşdırmasını “psixoloji sağlamlığın ali forması” kimi izah edir, bu isə akmeologiyanın əsas ideyası ilə – insanın kamilliyə doğru inkişafı ilə üst-üstə düşür (Maslow A. H., Motivation and Personality, 1954).

XXI əsrdə akmeologiya tədricən beynəlxalq miqyasda tanınmış elmi istiqamətə çevrilmişdir. Bu dövrdə akmeoloji ideyalar idarəetmə, liderlik, peşəkar inkişaf, təhsil və psixoterapiya sahələrində geniş tətbiqini tapmışdır. Müasir dövrdə Rusiya, Belarus, Qazaxıstan və Baltik ölkələrində “Akmeologiya və Peşəkar İnkişaf” mərkəzləri fəaliyyət göstərir.

Azərbaycan elmi mühitində isə akmeoloji ideyalar daha çox pedaqoqun peşəkar inkişafı, müəllimin özünüinkişaf mədəniyyəti və şəxsiyyətyönlü təlim problemləri ilə əlaqələndirilir. Azərbaycan təhsilində bu istiqamət son illərdə innovativ pedaqogika, kompetensiya əsaslı kurikulumlar və fasilitativ təlim modelləri ilə birləşərək yeni aktual tədqiqat mövzularına çevrilmişdir.

Beləliklə, pedaqoji akmeologiyanın tarixi inkişaf mərhələlərini üç əsas dövrə ayırmaq mümkündür:

Formalaşma mərhələsi (1920-1960) – akmeologiyanın psixoloji əsaslarının yaranması (Ribnikov, Ananyev);

Sistemləşmə mərhələsi (1970-1990) – pedaqoji istiqamətin elmi strukturunun müəyyənləşməsi (Kuzmina, Derkaç, Bodalev);

Müasir mərhələ (XXI əsr) – beynəlxalq səviyyədə akmeoloji yanaşmanın təhsil və idarəetməyə inteqrasiyası, milli təhsil modellərinə uyğunlaşdırılması.

Bu mərhələlər göstərir ki, pedaqoji akmeologiya təkcə elmi konsepsiya deyil, həm də pedaqoqun şəxsiyyətinin kamilləşməsinə təmin edən fəlsəfi-pedaqoji sistemdir.

Müasir pedaqogikada akmeoloji köklər

Müasir pedaqogika öz mahiyyətinə görə şəxsiyyətyönlü, humanist və inkişafetdirici xarakter daşıyır. Bu istiqamətlərin hər birində akmeoloji baxışın elementlərini görmək mümkündür. Əgər klassik pedaqogika, əsasən, “öyrədən” və “idarə edən” müəllim modelinə əsaslanırdısa, müasir pedaqogika müəllimi inkişaf etdirən, öyrənməyə şərait yaradan və öz potensialını reallaşdıran şəxs kimi nəzərdən keçirir. Bu isə pedaqoji akmeologiyanın əsas ideyası ilə – müəllimin və öyrənin şəxsiyyətinin inkişaf zirvəsinə yönəlməsi ilə eyni məna daşıyır.

Akmeoloji yanaşma müasir pedaqogikada bir neçə əsas istiqamətdə özünü göstərir: kompetensiyaya əsaslanan təhsil, inkişafetdirici təlim, fasilitativ pedaqogika, müəllimin peşəkar inkişaf modeli, sosial-emosional öyrənmə və innovativ təhsil mühiti kimi konsepsiyalarda bu elementlər aydın görünür.

1. Kompetensiyaya əsaslanan təhsildə akmeoloji baxış

Kompetensiyaya əsaslanan təhsil modeli yalnız biliklərin deyil, bacarıq, vərdiş və dəyərlərin formalaşdırılmasını hədəfləyir. Bu modelin mahiyyəti şəxsiyyətin müstəqil düşünmə, qərarvermə, problem həll etmə və yaradıcılıq qabiliyyətini inkişaf etdirməkdir. Bu xüsusiyyətlər akmeoloji inkişafın əsas göstəriciləridir. N.V. Kuzmina qeyd edirdi ki, “peşəkar səriştəlilik pedaqoji fəaliyyətin zirvə göstəricisidir, çünki o, müəllimin həm intellektual, həm emosional, həm də mənəvi keyfiyyətlərinin vəhdətini təmin edir” (Кузьмина Н.В. Профессионализм деятельности преподавателя высшей школы. 1990). Deməli, kompetensiya əsaslı yanaşma müəllimin və şagirdin öz “akme potensialını” reallaşdırması üçün zəruri təməldir.

2. Fasilitativ pedaqogika və özünüreallaşdırma

K. Rocersin humanist psixologiyasına əsaslanan fasilitativ pedaqogika müəllimin rəhbər deyil, “bələdçi və dəstəkçi” rolunu vurğulayır. Bu modeldə müəllim təlim prosesinin mərkəzində deyil, onun tərəfdaşına çevrilir. Rojersin “self-actualization”, yəni özünüreallaşdırma prinsipi akmeoloji yanaşmanın psixoloji təməlidir. Müəllim öyrənənin fərdi inkişafını dəstəklədikcə, eyni zamanda öz şəxsi akme mərhələsinə doğru irəliləyir.

3. Müəllimin peşəkar inkişaf sistemində akmeoloji elementlər

Müasir dövrdə müəllim yalnız bilik ötürən deyil, həm də daim öyrənən və inkişaf edən şəxs olmalıdır. Müəllimin peşəkar inkişafı prosesi üç istiqamətdə akmeoloji xarakter daşıyır:

Fərdi inkişaf – müəllimin öz potensialını tanıması, şəxsi və peşəkar məqsədlərini müəyyən etməsi;

Peşəkar refleksiya – öz fəaliyyətini qiymətləndirmə, zəif və güclü tərəflərini təhlil etmə bacarığı;

Kollektiv təcrübə mübadiləsi – peşəkar icmalarda iştirak, əməkdaşlıq və qarşılıqlı öyrənmə.

A.A. Derkaçın fikrincə, “müəllimin akmesi onun şəxsi və peşəkar məniyyətini birləşdirən bilidiyi nöqtədə yaranır” (Деркач А.А. Акмеологические основы развития профессионала., 2004). Bu, müasir təhsildə müəllimlərin fasilitativ, reflektiv və yaradıcılıq yönümlü fəaliyyət tərzinin elmi əsasını təşkil edir.

4. Sosial-emosional öyrənmə və akmeoloji inkişaf

Son illərdə təhsildə sosial-emosional öyrənmə (SEL) konsepsiyası geniş yayılmışdır. Bu yanaşma öyrənənin emosional savadlılığını, empatiyasını, özünüidarəetmə və sosial məsuliyyət hissi formalaşdırmağı məqsəd qoyur. Bu isə akmeoloji baxımdan insanın məniyyət kamilliyinə aparıcı yoldur. Müəllim və şagird arasında qarşılıqlı hörmət və emosional balansın qorunması tədrisin keyfiyyətini artırmaqla yanaşı, tərəflərin şəxsiyyət kimi “akme”yə yüksəlməsini də təmin edir.

5. İnnovativ və rəqəmsal təhsil mühitində akmeoloji elementlər

XXI əsrdə təhsilin rəqəmsallaşması və ağıllı texnologiyaların tətbiqi pedaqoji akmeologiyanın yeni istiqamətlərini müəyyənləşdirir. Müəllim artıq yalnız bilik mənbəyi deyil, rəqəmsal lider, innovativ düşüncə modeli və yaradıcı koordinator rolunu daşıyır. Bu dəyişikliklər

akmeoloji inkişafın yeni parametrlərini tələb edir:

- texnoloji adaptasiya qabiliyyəti;
- çevik öyrənmə;
- yaradıcılıq və problem həll etmə bacarığı;
- innovasiyalara açıq düşüncə tərz.

Müəllimin bu bacarıqları məniyyətə onun peşəkar “akme”sini müasir dövrün tələblərinə uyğunlaşdırır.

6. Akmeoloji dəyərlərin pedaqogikada əks olunması

Müasir təhsil sistemində akmeoloji dəyərlər – özünəinam, məsuliyyət, yaradıcılıq, müstəqillik, əməkdaşlıq və məniyyət mədəniyyət pedaqoji fəaliyyətin aparıcı prinsiplərinə çevrilmişdir. Bu dəyərlər həm müəllimin, həm də öyrənənin kamillik prosesini dəstəkləyir. A.A. Boda Levin qeyd etdiyi kimi, “akme səviyyəsinə çatmış insanın əsas göstəricisi onun dəyərlər sisteminin yetkinliyidir” (Бодальев А.А. Психология общения. 2002). Bu fikir müasir pedaqogikanın humanist istiqaməti ilə tam səsleşir.

7. Akmeoloji yanaşmanın təhsil siyasətində rolu

Müasir təhsil siyasətində müəllim hazırlığı, ixtisasartırma və təlim keyfiyyəti məsələlərində akmeoloji yanaşma strateji əhəmiyyət daşıyır. Çünki bu yanaşma müəllimin inkişafını “müvəqqəti kurs” deyil, davamlı və mərhələli proses kimi nəzərdən keçirir. Təlimdə refleksiya, mentorluq, professional icmalar və özünüqiymətləndirmə mexanizmlərinin tətbiqi bu istiqamətdə atılan mühüm addımlardır.

Beləliklə, müasir pedaqogika akmeoloji elementlər vasitəsilə insanın potensialının müəyyən olunmasına, müəllimin və öyrənənin şəxsiyyət kimi formalaşmasına və təhsilin humanistləşməsinə xidmət edir. Akmeoloji yanaşma pedaqogikanın statik deyil, dinamik və inkişafyönlü sistem olmasını təmin edir.

Pedaqoji akmeologiya müasir təhsil fəlsəfəsində müəllimin şəxsiyyət və peşəkar inkişafını prioritet olaraq qiymətləndirən unikal elmi istiqamətdir. Onun əsas ideyası müəllimi yalnız bilik ötürən subyekt kimi deyil, öz potensialını reallaşdırıcı, yaradıcılıq və refleksiya qabiliyyətinə malik şəxsiyyət kimi qəbul etməkdir. Bu yanaşma müəllimin peşəkar “akme” səviyyəsinə çatmasına, yəni kamilliyə doğru inkişafına xidmət edir.

Tarixi baxımdan pedaqoji akmeologiya XX əsrin ikinci yarısında formalaşmış, B.G. Ananyevin, N.V. Kuzminanın, A.A. Derkaçın və A.A. Bodalevin elmi əsərlərində sistemləşmişdir. Bu tədqiqatçılar insan fəaliyyətinin zirvə mərhələsini – akmeni psixoloji, pedaqoji, sosial və mədəni aspektlərdə öyrənmiş və nəzəri baxımdan əsaslandırıbmışlar. Bu mərhələlər göstərir ki, pedaqoji akmeologiya yalnız nəzəri konsepsiya deyil, eyni zamanda təhsil prosesində müəllim və şagirdin şəxsiyyət kimi inkişafına dəstək verən praktiki modeldir.

Müasir pedaqogikada akmeoloji elementlər müxtəlif tədris və idarəetmə modellərində öz əksini tapır. Kompetensiya əsaslı təhsil, fasilitativ pedaqogika, sosial-emosional öyrənmə, müəllimlərin fasiləsiz peşəkar inkişafı və innovativ təhsil mühiti bu elementlərin ən aydın təzahürüdür. Akmeologiya müəllimi yalnız dərş deyən deyil, həm də refleksiv, yaradıcı və humanist fəaliyyət göstərən şəxs kimi inkişaf etdirir.

Problemin aktuallığı. Müasir dövrdə təhsil sistemində müəllimin rolu yalnız bilik ötürən deyil, həm də yaradıcı və şəxsiyyət inkişafını stimullaşdıran lider kimi dəyərləndirilir. Bu baxımdan pedaqoji akmeologiya müəllimin peşəkar və mədəni kamilliyə doğru inkişafını təmin edən elmi baza kimi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Cəmiyyətin intellektual potensialının artırılması, innovativ təhsil mühitinin formalaşması və humanist dəyərlərin gücləndirilməsi akmeoloji yanaşmanın aktuallığını daha da artırır.

Müəllimlərin özünüinkışaf və refleksiya mədəniyyətinin formalaşması, təhsildə keyfiyyətin yüksəldilməsi baxımından pedaqoji akmeologiyanın tətbiqi zəruri elmi-pedaqoji istiqamət kimi çıxış edir.

Problemin elmi yeniliyi. Tədqiqatın elmi yeniliyi ondan ibarətdir ki, pedaqoji akmeologiya müəllimin peşəkar inkişafı, şəxsiyyətin özünüreallaşdırması və yaradıcılıq potensialının formalaşması kontekstində kompleks şəkildə təhlil olunur. Araşdırmada müəllimin fəaliyyətinə akmeoloji yanaşmanın tətbiqi təhsilin keyfiyyətinə və innovativ transformasiyasına təsir edən amil kimi əsaslandırılır. Müəllimin refleksiv bacarıqları, emosional-intellektual sabitliyi və liderlik davranışlarının akmeoloji prinsiplərlə qarşılıqlı əlaqəsi elmi əsasda sistemləşdirilmişdir. Bu yanaşma Azərbaycan təhsil mühitində pedaqoji fəaliyyətin yeni nəzəri-praktik istiqamətini formalaşdırır.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Tədqiqatın praktik əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, pedaqoji akmeologiya prinsiplərinin təhsil prosesinə tətbiqi müəllimlərin peşəkar inkişaf sistemini təkmilləşdirməyə imkan yaradır. Akmeoloji yanaşma əsasında müəllimlərin özünüinkışaf proqramlarının, refleksiv təhsil modellərinin və innovativ tədris metodlarının hazırlanması üçün elmi baza formalaşır. Eyni zamanda, bu nəticələr pedaqoji kadr hazırlığı, ixtisasartırma və məktəbdaxili idarəetmə proseslərində tətbiq oluna bilər. Araşdırma nəticələri təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi və müəllimin şəxsiyyətyön lü inkişafının təmin olunması istiqamətində praktik töhfə verir.

Ədəbiyyat

1. Ананьев, Б.Г. Человек как предмет познания. 3-е изд. / Б.Г. Ананьев. –Питер, 2001. –288 с.
2. Бодалев, А.А. Психология общения / А.А. Бодалев. –Москва: МОДЭК, –2002. –256 с.
3. Деркач, А. А. Акмеологические основы развитие профессионала / А.А. Деркач. –Москва: МОДЭК, –2004. –752 с.
4. Кузьмина, Н.В. Профессионализм деятельности преподавателя высшей школы (акмеологический аспект) / Н.В. Кузьмина. – М.: Издательство «Педагогика», –1990. –285 с.
5. Кузьмина, Н.В. Профессионализм деятельности преподавателя и мастера производственного обучения / Н.В. Кузьмина. –Москва: Высшая школа, –1990. –117 с.
6. Maslow, A.H. Motivation and Personality / A.H. Maslow. –New York, 1954. –394 p.
7. Rogers, C. On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy / C. Rogers. Boston, 1961. 435 p.
8. Frankl, V. Man's Search for Meaning. –New York, 1946. – 29 p.
9. Bodalev, A.A. Psikologiya kommunikatsii i professional'noe razvitie lichnosti / A.A. Bodalev. – Moskva, 1998. –256 с.
10. Derkaç, A.A. Pedagogical Akmeology: Theory and Practice / A.A. Derkaç. –Moskva, 2004. – 536 p.
11. Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası. <https://e-qanun.az/framework/29145>

Redaksiyaya daxil olub: 04.11.2025